

הואיל משה

פרשת תרומה
שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי: ולמעלה כתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה:

ליה הוה לן למיפטריה דאנוס הוא שאין בידו להחזירה, וה"נ אילו מת קודם שהספיק להדליק הגדיש ודאי משתלם ניזק מאחריות נכסים ידידה דהא קרי כאן כי תצא אש שלם ישלם, ואמאי מחייב הרי מת, ומת לאו בר חיובא היא, אלא לאו שמע מינה דלאו כמאן דאדליק השתא בידיים חשבינן ליה אלא כמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה, וכן הדין לענין שבת, דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידיים בההוא עידנא דלית ביה איסור חשיב עכ"ל.

ונחלקו האחרונים בדעת הנמוקי יוסף, מה דעתו בזורק חץ על הכלי ובא אחר ושברו במקל, האם ס"ל כשיטת התוס' שבזה אין הולכים בתר מעיקרא וחייב המשברו, או ס"ל כדעת הסוברים שגם בזה הולכים בתר מעיקרא וחייב הזורק, והקצות החושן (ס"ו) כתב, שכוונת הנמוקי יוסף למסקנת הגמ' כאן שאולינן בתר מעיקרא, ולפיכך כתב בתחילה נחשב ששרף את הגדיש, ומכאן הוכיח הקצות שהנמ"י חולק על התוס', וס"ל שגם בזורק חץ על הכלי אזלינן בתר מעיקרא, שהרי שליחת האש אל הגדיש הרי הוא כזורק חץ על הכלי עיי"ש.

ולכאורה לפי שיטת התוס' דס"ל דלא אזלינן בתר מעיקרא, ולא ס"ל כסברת הנמ"י, קשה האיך אנו מדליקין נר בערב שבת, ומוכרחין לומר דס"ל אשו משום ממונו.

והנה י"ל דמכירת יוסף אי הוה חטא או לא תליא בפלוגתת התוס' והנמוקי יוסף הנ"ל, דאיתא במסכת שבת (ט"ו:) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל (כדרך כל הגולים שהרי עפ"י גזירת גלות ירד לשם) עיי"ש, אך השבטים סיבבו שימכרו יוסף ויהיה מלך במצרים, ועל ידי כך ירדו למצרים, ונמצא דהם עוד עשו טובה, שיעקב ירד למצרים בדרך כבוד ולא בשלשלאות של ברזל. אך הרי הגזירה כבר נגזר על ידי הקב"ה שירדו למצרים, והוה דומיא דזורק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו דהשני פטור, ה"נ י"ל דהשבטים לא חטאו במכירתו, אך י"ל סברא לחלק, משום דזורק כלי הוה פסיק רישא, והכא לא הוה פסיק רישא, דהרי כל גזירה של הקב"ה לטובה אינו חוזר, אך לרעה חוזר בה, ואולי היה חוזר מהגזירה דגלות מצרים, וי"ל דדמי יותר לזורק חץ, ולפי שיטת התוס' דהשני שבא ושברו חייב, נמצא דחטאו השבטים במכירת יוסף, משא"כ לשיטת הנמוקי יוסף דהראשון חייב לא חטאו השבטים בזה.

והנבס"ד לפרש סמיכות הפרשיות, דאיתא במסכת ב"ק (דף י"ז:), אמר רבה, זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל (קודם שנת) פטור (המשברו וחייב הזורק), דאמרינן ליה מנא תבירא תבר (דבחר מעיקרא אזלינן והואיל וסופו לישבר לכשינוח כמי ששברו הוא דמי) עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה זרק כלי) וז"ל, נראה דאם זרק אבן או חץ על הכלי ובא אחר וקדם ושברו, דפשיטא דחייב, ולא שייך כאן מנא תבירא תבר, דאי אזלינן נמי הכא בתר מעיקרא לא משכחת בצרורות חצי נזק, וסברא פשוטה היא לחלק בין זורק אבן לזורק כלי עצמו עכ"ל.

והאחרונים האריכו לבאר בכמה אופנים מהו הסברא לחלק בין זרק כלי עצמו לבין זרק חץ או אבן על הכלי, והב"ח ח"מ (ס"ו שפ"ו) ד"ה הזורק כתב הטעם לחלק וז"ל, דבזורק כלי עשה הזורק מעשה בגוף הכלי שזרקו לארץ, חשבינן ליה מנא תבירא, ואם קדם אחר ושברו פטור המשבר, אבל בזורק חץ או אבן דלא עשה מעשה בגוף הכלי, אם קדם אחר ושברו, חייב המשבר עכ"ל, ובכנסת הגדולה (הגהות ב"י סי' שפ"ו סק"ג) כתב לחלק, דבזורק את הכלי עצמו הרי הוי פסיק רישא דלא יתכן שלא ישבר הכלי, משא"כ בזורק אבן או חץ על הכלי אין זה פסיק רישא, דיתכן שלא היה כח בזריקת הזורק שעיי"ז ישבר הכלי, וגם יתכן שלא כוון יפה ולא יפגע בכלי, ולכן זה שקדם ושברו, אין לומר דמנא תבירא תבר עיי"ש.

ולקמן (דף כ"ב.) איתא, אתמר ר' יוחנן אמר אשו (השולח את הבעה) משום חציו (חייבו הכותב דאיהו קעביד דהוי כזורק חץ) וריש לקיש אמר, אשו משום ממונו (כשורו ובורו שהזיקו וכו') עיי"ש, וכתב הנמוקי יוסף (דף י. מדפי הרי"ף) וז"ל, ואי קשיא לך, א"כ היכי שרינן עם חשיכה להדליק את הנרות והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת, וכן מאחיזין את האור במדורה והולכת ונגמרת הדלקתה בשבת, ולפי"ז הרי הוא כאילו הבעירה הוא בעצמו בשבת, וכל שכן הוא, דאילו הכא לא נתכוון להבעיר גדיש של חבירו כלל, והכא עיקר כוונתו היא שתדלק ותלך בשבת, ועם כל זה תנן במס' שבת (ט"ו:) משלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד, ומעשים בכל יום וכדאמרן, כי נענין במילתא שפיר לא קשיא לך, שהרי חיובו משום חציו כזורק החץ שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל ולא חשבינן ליה מעשה שמכאן ולהבא, דאי חשבינן

ואיתא במסכת ב"ק (סו), ור' יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש, אמר לך, ממונו אית ביה ממשא הא לית ביה ממשא (דשלהבת היא המוקת דאין לה ממש הלכך כי חייבה חמנא משום חציו הוא דחייבה) עיי"ש, והקשו התוס' (ד"ה ממונו) אע"ג דבור לית ביה ממשא שחייבו תורה להבלו ולא לחבטו עכ"ל.

ובספר תולדות ישראל (פרשת וישב) כתב די"ל דר' יוחנן וריש לקיש פליגי בפלוגתת רב ושמואל, דאיתא לקמן (דף ג), אמר רב, בור שחייבו תורה להבלו (משום דעבר ליה הבל לבור) ולא לחבטו, אלמא קסבר חבטה קרקע עולם הוא דמזקא ליה (ואינו שלו), ושמואל אמר להבלו (חייבה תורה ואע"ג דהבלא ממילא אתי ליה) וכש"כ לחבטו (דאיהו עבר ליה חבטה) וכו' עיי"ש, ולפי"ז י"ל דבהא פליגי, דר' יוחנן ס"ל בור שחייבה תורה לחבטו גם כן, א"כ הוי אית ביה ממשא וזה לא הוי ביה ממשא, ולכן ס"ל אשו משום חציו, וריש לקיש ס"ל להבלו ולא לחבטו, א"כ חזינן דאף בלית ביה ממשא ג"כ הוי ממונו, על כרחך דס"ל אשו משום ממונו.

ובספר תולדות ישראל (פרשת וישב) כתב די"ל דר' יוחנן וריש לקיש פליגי בפלוגתת רב ושמואל, דאיתא לקמן (דף ג), אמר רב, בור שחייבו תורה להבלו (משום דעבר ליה הבל לבור) ולא לחבטו, אלמא קסבר חבטה קרקע עולם הוא דמזקא ליה (ואינו שלו), ושמואל אמר להבלו (חייבה תורה ואע"ג דהבלא ממילא אתי ליה) וכש"כ לחבטו (דאיהו עבר ליה חבטה) וכו' עיי"ש, ולפי"ז י"ל דבהא פליגי, דר' יוחנן ס"ל בור שחייבה תורה לחבטו גם כן, א"כ הוי אית ביה ממשא וזה לא הוי ביה ממשא, ולכן ס"ל אשו משום חציו, וריש לקיש ס"ל להבלו ולא לחבטו, א"כ חזינן דאף בלית ביה ממשא ג"כ הוי ממונו, על כרחך דס"ל אשו משום ממונו.

ובזה כתב לבאר מה דכתיב וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו, היינו שיעקב אבינו היה בשביל כך אהב את יוסף בעבור שהיה בן זקן לו, היינו הוא הבכור כי במחשבה הוא הבכור, שבאמת רצה לקדש מקודם את רחל, והגם דכפועל לא היה הבכור אלא במחשבה והוא דבר שאין בו ממש, אמנם היה לו ראייה מהא דאמרין להבלו ולא לחבטו, ואף דשם גם כן לא הוי ממש אף על פי כן אזלינן בתרה וכו' עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל להבלו ולא לחבטו, ואף דשם ג"כ לא הוי ממש, אעפ"כ אזלינן בתרה, ע"כ דאזלינן בתר מחשבה, ואשו משום ממונו, משא"כ אי ס"ל להבלו וכש"כ לחבטו, אז אזלינן בתר מעשה, וס"ל אשו משום חציו.

ובספר חנוכת התורה (פרשת יתרו) כתב להעיר בהא דאמרין שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הרי איתא במדר"ר משפטים (פרשה לט), מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות, חוקיו ומשפטיו לישראל אלו המשפטים, לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו, מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור (ולכן נקראו חוקיו ומשפטיו שכביכול הוא עצמו משמרו) וכו' עיי"ש.

וכן איתא בירושלמי ר"ה (פ"א ה"א), בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, רצה מקיימה (הוא עצמו שאין גזירותיו אלא על אחרים), רצו אחרים מקיימים אותה (אלו הגזירות אינן מקיימן אותה אלא אחרים מקיימן אותה), אבל הקב"ה אינו כן, אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא, ושמרו את משמרתני אני ה', אני הוא ששימרתני מצותיה של תורה תחילה וכו' עיי"ש, הרי דהקב"ה מקיים מצות התורה, וא"כ כיון דהתורה הזהירה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר וביומו תתן שכרו, האיך הקב"ה משהה שכר המצוות לעוה"ב, הא אית ביה משום בל תלין.

ובספר עמק החכמה (דרוש ב' לשבועות) ביאר דהא מילתא אי אזלינן בתר מחשבה או בתר מעשה תליא אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, דבמסכת ע"ז (דף ד) דרשינן הקרא אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, והיינו דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אך יש לפרש כוונת הכתוב דבעינן דוקא לעשותם ולא מועיל מה שחישב לקיים המצוה ולא עשאה, ונמצא דאי אזלינן בתר מחשבה מפרשינן לקרא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואי לא אזלינן בתר מחשבה אז י"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא עכ"ל.

ולכאורה יש לבניי טענה שלא להביא נדבות למשכן, שהרי לא היה להם אלא הרכוש גדול שנטלו ממצרים, ונודע קושית הפרשת דרכים (דרוש ה) היאך נטלו הרכוש ממצרים הא קיי"ל דאין לוקח ומשלם משום דאמרין קם ליה בדרכה מיניה עכ"ל, ולפי"ז הרכוש גדול גזולה הוא בידם, ויחששו ישראל על הדבר לבלתי עשות לגבוה ממנו דבר, ונעיינן בספר שמע יעקב פ' תרומה (דף של"ח) שכתב כע"ז דכיון דתנאי היה מפורש ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ואח"כ יצאו ברכוש גדול, דמשמע אי יקיימו החוב דת' שנים יטלו רכוש גדול ואם לאו לא יטלו, דומיא דשנינו במסכת ביצה (דף כ) ההוא דאמר הבו ד' מאות זוזי לפלוני ותנסב ברתני, ברתא אי בעי נסיב אי בעי לא נסיב, אבל אמר תנסב ברתני והבו ליה ת' זוזי אי נסיב אין לא נסיב לא, והכא נמי דקאמר ברישא ועבדום וענו אותם ת' שנה והדר אמר ואח"כ יצאו ברכוש גדול, איכא למימר דכל שלא נשתעבדו ת' שנה הרכוש גדול גזולה הוא בידם עיי"ש.

אך י"ל לפימש"כ בחידושינו פרשת בשלח (שנת תשס"ו) לתרין קושית הפרשת דרכים הנ"ל, לפימש"כ הש"ך בחו"מ (סי' פ"ו סק"ג) דהענקה הוא מדין צדקה וכדמשמע בקרא, ולכן לא איצטרין למעט לו ולא לבעל חובו גבי הענקה, דבשאר צדקה נמי לא ס"ל כר' נתן דמוציאין ממנו ונותנין לבעל חובו עיי"ש, וכיון דעל הענקה אין לו דין תשלומין, ולפימש"כ התוס' בכתובות (דף ל) ד"ה זר, דגבי כפרה ל"ש לומר קלב"מ לפטרו מכפרה, ה"ה די"ל דלא שייך לומר קלב"מ לפטרו מצדקה, ולכן שפיר נטלו הרכוש מהמצריים.

אך זה א"ש אי נימא דהרכוש הוא מתורה הענקה, משא"כ אי נימא דהוא בשביל שכר העבודה, כדאיתא בסנהדרין (א"ב), במעשה דבני מצרים שבאו לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, ואמרו תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו, והשיב להם גביהא בן פסיסא תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא ששיעבדתם במצרים וכו' עיי"ש.

הרי מזה דרכו מצרים מגיע להם עבור קושי השעבוד, הדקל"ד דנימא קלב"מ, אך לפימ"ש התוס' בשבת (דף י"ג), דקושי השעבוד בא על חטא דמכירת יוסף עיי"ש, ל"ש לומר דרכו מצרים הוא בשביל קושי השעבוד, וע"כ דהרכוש הוא מתורה הענקה, ול"ש לומר קלב"מ, ושפיר יש להביא מהרכוש מצרים נדבות למשכן.

ובזה יבואר המשך הכתובים, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר, והיינו לקבל התורה, ולכאורה קשה למה ניתנה התורה ע"י שליח, וע"כ משום דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וכדי שלא יעבור על לא תלין פעולת שכיר ניתנה התורה ע"י שליח, והטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום דאזלינן בתר מחשבה, וס"ל אשו משום ממונו, וס"ל כשיטת התוס' דהשני שבא ושברו חייב, ולפי"ז חטאו השבטים במכירת יוסף, וי"ל דקושי השעבוד בא על חטא דמכירת יוסף, ול"ש לומר דרכוש מצרים הוא בשביל קושי השעבוד, וע"כ דהרכוש הוא מתורה הענקה, ול"ש לומר קלב"מ, ושפיר יש להביא מהרכוש מצרים נדבות למשכן, ולכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דאיתא בשבת (פ"ח): ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, וכתבו המפרשים, דטענתם היתה שהתורה נתנה להם מכח דינא דבר מצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עיי' בבני יששכר חג השבועות (מ"ב אות י"ט)].

ובספר יציב פתגם (פרשת שמני) כתב לבאר מה דאיתא במסכת שבת (ש"ס), דמשה רבינו השיב על תביעת מלאכי השרת ואמר, רבש"ע, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה וכו' לא יהיה לך אלהים אחרים, בין עמים אתם שרויין שעובדין עבודת גלולים, שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו, כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות, שוב מה כתיב בה, לא תשא, משא ומתן יש ביניכם, שוב מה כתיב בה, כבוד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לכם, שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב, קנאה יש ביניכם, יצה"ר יש ביניכם וכו' עיי"ש.

ולכאורה צ"ב סברת מלאכי השרת, וכי לא ידעו שרוב מצוות התורה אי אפשר לקיימן רק בעולם הזה בבעלי גוף חומרי, והיאך עלה על דעתם לקבל התורה, אך י"ל דסברו דאעפ"י שאי אפשר להם לקיים המצוות הקשורים בעניני הגוף והגשם, מ"מ יכולים לקבל המצוות וחלקי התורה דשייך קיומם גם בשמים ממעל, כגון מצות אהבת ה' ויראת ה' ותלמוד תורה וכדומה, אך י"ל דזה תליא בפלוגתא ריו"ח ור"ל, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ק"א) עה"פ (ישעיה ה-ל"ד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש למי שמשיר אפילו חק אחד (מלשמו נידון בניהם), אמר ר' יוחנן

לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי (אין הקב"ה רוצה שיהא דן את ישראל כל כך לכן חובה), אלא אפילו לא למד אלא חק אחד עיי"ש, וי"ל דמלאכי השרת ס"ל כו' יוחנן דבחוק אחד סגי להנצל ממדת הדין, ומינה דכל מצוה ומצוה חשיב בפני עצמה, ולכן רצו לקבל אותן המצוות דשייכו בהו, ומשה רבינו השיבם כדעת ר"ל דצריכין לקיים כל התורה כולה, כי תורת ה' תמימה, וכיון שהם אינן שייכים בכמה וכמה מצוות אינם יכולין לקבל את התורה עיי"ש.

ובספר פני יצחק (ח"ו דרוש ג' לשבת זכור דף נ"ג) כתב, דריו"ח ור"ל פליגי בפירוש הכתוב בפרשת תבוא (פרשה כ"ח-ט"ו), והיה אם לא תשמע בקול ה' אלקיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחוקותיו וגו', אם כל היינו כולו ולא מקצתו או דכל היינו אפילו כל שהוא במשמע, והוא פלוגתא דתנאי במסכת סנהדרין (דף ע"ח), תנו רבנן הכהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת, בין בבת אחת בין בזה אחר זה כולן פטורין, ר' יהודה בן בתירא אומר בזא"ז האחרון חייב מפני שקירב את מיתתו, אמר ריו"ח ושניהם מקרא אחד דרשו, ואיש כי יכה כל נפש אדם, רבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש (וכיון דמתחלה סייעו הראשונים בהריגתו ליכא כולה נפש במכת האחרון), וריב"ב סבר כל נפש כל דהוא נפש (אפילו מקצתה ומיהו היכא דהכהו בבת אחת לא קטלינן לכולהו דאיש כי יכה אמר רחמנא ולא שנים שהכהו) עיי"ש, הרי דפליגי אם לישנא דכל היינו כולו במשמע ללא שיעור כלל, או דכל אפילו מקצתו משמע, ולפי"ז י"ל דבזה פליגי ריו"ח ור"ל, דר"ל ס"ל כרבנן דכל כולו משמע ולכן דרש דצריך לקיים כל התרי"ג מצוות, ואם חיסר אחד מהם נופל לגיהנם, וריו"ח ס"ל כריב"ב דכל אפילו כל דהוא משמע ולכן אפילו במצוה אחת ניצל מן הדין עכ"ד.

ואיתא במסכת פסחים (דף ס"א), שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים ולטמאים פסול, לאוכליו ושלא לאוכליו, למנויו ושלא למנויו, לטמאים ולטהורים כשר (דמקצת אוכלין לא פסלי), ובגמ' (ע"ב) שחטו למולין (להאכילו למולין מנויין) על מנת שיתכפרו בו ערלים (או מנויין או שאינן מנויין) בזריקה, רב חסדא אמר פסול, רבה אמר כשר, רב חסדא אמר פסול, יש מחשבת ערלים בזריקה, רבה אמר כשר, אין מחשבת ערלים בזריקה (לא מהני לפסול), ומסיק בגמ' דקא מיפלגי בקרא דכתיב וכל ערל לא יאכל בו, וכתיב זאת חקת הפסח וגו', רבה דרש וכל ערל כולה ערלה פסלה מקצתה לא פסלה, וכי תימא ה"ה לזריקה דכולה ערלה מיהא פסלה, תלמוד לומר זאת, בשחיטה הוא דכולה ערלה מיהא פסלה, אבל בזריקה אפילו כולה ערלה נמי לא פסלה וכו', ורב חסדא דרש וכל ערל כולה ערלה פסלה מקצתה לא פסלה, וכי תימא ה"ה לזריקה דעד דאיכא כולה ערלה לא פסלה, תלמוד לומר זאת, שחיטה הוא דמקצתה לא פסלה אבל זריקה אפילו מקצתה פסלה וכו'. מתקיף לה רב אשי (בין לרבה ובין לרב חסדא), ממאי דהאי וכל ערל כולה משמע (דתייתי זאת למעוטי זריקה למר לחומרא ולמר לקולא), דילמא האי וכל ערל משמע כל דהו ערלה (והכי קאמר יכול יפסול בני חבורה דכל ערל כל דהוא משמע ושוב לא יאכל בו שום אדם), כתב רחמנא זאת (עבודה שלימה בעינן בעולות) דעד דאיכא כולה ערלה לא פסלה, לא שנא בשחיטה לא שנא בזריקה, ומסיק רב אשי דרבה ורב חסדא פליגי בענין אחר, היכא דחשב לערלים שאינן מנויין אי פוסל בהם מחשבת ערלים עיי"ש.

המשכן וכפר על זהב העגל, אמר הקב"ה לישראל, בשעה שעשיתם את העגל הכעסתם אותי באלה אלהיך, עכשיו שעשיתם המשכן באלה אני מתרצה לכם, הוי אלה פקודי המשכן עיי"ש, וכ"ה בילקוט שמעוני פרשת דברים (רמז תשצ"ב).

ואיתא בשבת (פ"ט) דמשה שיבר הלוחות, שדרש ק"ו, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות, אמרה תורה וכל בן נכר (מומר שנתכבר מעשיו לאביו שבשמים) לא יאכל בו, התורה כולה כאן (תלוייה בלוחות הללו) וישראל מומרים על אחת כמה וכמה (שאינם כרי לה) עיי"ש, והמהרש"א ביבמות (ס"ב) הביא בשם פענח רזי דהקשה הר"פ, מאי ק"ו הוא זה נימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון, והרי איתא במסכת פסחים (דף ס"א) שחטו למולין ולערלים כשר, וה"נ בחטא העגל הרי היו ג"כ שבט לוי שלא טעו בעגל, וא"כ הוי לישראלים ולמומרים דהוא כשר עכ"ק.

ובפשטות י"ל, דמשה ס"ל כל כוליה משמע, ומפרשין דכל ערל דדוקא כוליה ערלה פוסלת אבל מקצת ערלה אינה פוסלת, וזאת אתי למימר דבזריקה אפילו מקצת ערלה פוסלת, כדקאמר רב חסדא, ונמצא דבזרק לשם מולין וערלים פסול, ושפיר עבד הק"ו, ועיין בספר אשל אברהם פרשת תשא עה"פ ויהי כאשר קרב אל המחנה וגו' עיי"ש.

ואיתא במדרש רבה (שמות פרשה מ"ג א), בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, ישב הקב"ה עליהם בדין לחייבם, שנאמר הרף ממנו ואשמידם, ולא עשה אלא בא לחתום גזר דינן שנאמר זובח לאלהים יחרם, מה עשה משה, נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו, למה הדבר דומה, לשר ששלח לקדש אשה עם הסרסור, הלך וקלקלה עם אחר, הסרסור שהיה נקי מה עשה, נטל את כתובתה מה שנתן לו השר לקדשה וקרעה, אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש, כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושרבן וכו' עיי"ש, ולפי"ז דשבירת הלוחות היתה כדי לדונם כפנויה, א"כ לא היו צריכין כלל הכפרה, ול"ל תרומת המשכן.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל כל כל דהוא משמע, ולפי"ז בשוחט או זורק למולין ולערלים כשר, א"כ הק"ו פריכא הוא, וצ"ל דלכך שבר הלוחות כדי לדונם כפנויה, משא"כ אי ס"ל כל כוליה משמע, לפי"ז י"ל דשבר הלוחות מכח הק"ו מפסח, ולא משום כדי לדונם כפנויה.

ולפי"ז יבואר המשך הפרשיות, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וגו', היינו לקבל התורה, דהתורה שייכת לבני ישראל ולא להמלאכים, דליכא טענת בר מיצרא, כיון דהם רצו לקבל רק אותן המצות דשייכו בהו, וזה לא אפשר דצריכין לקיים כל התורה כולה, דכל כוליה משמע, וא"כ שבירת הלוחות היה משום שלמד ק"ו מפסח, ולא משום כדי לדונם כפנויה, וא"כ חטאו בני ישראל בזה שעשו העגל, ולכן ויקחו לי תרומה שנצטוו על בנין בית המקדש כדי לכפר על מעשה העגל ודו"ק.

וכתב הרמב"ם בהל' קרבן פסח (פ"ב ה"ו), שחטו למולים וזרק הדם לשם מולים וערלים פסול וכו', שחטו למולים שיתכפרו בו ערלים פסול שהרי יש מחשבת ערלים בזריקה וכו' עיי"ש, הרי דהרמב"ם ס"ל כרב חסדא באוקימתא קמא, דבשחיטה הוא דמקצת ערלה כשרה, אבל בזריקה אפילו מקצת ערלה פוסלת, ודלא כמסקנא דרב אשי, וכתב ע"ז הראב"ד, א"א הא דלא כהלכתא דרב אשי דהוא בתרא קא פסיק מקצת ערלה אינה פוסלת לא שנא בשחיטה ולא שנא בזריקה עיי"ש.

וכתב הלחם משנה לבאר דעת הרמב"ם, עפימ"ש"כ התוס' בפסחים (שם) ד"ה דילמא, אהא דרב אשי אמר דילמא האי כל ערל אפילו כל דהו, אע"ג דפלוגתא דתנאי הוא במסכת סנהדרין (דף ע"ג), דרבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש, וריב"ב סבר כל נפש כל דהוא נפש עיי"ש, וה"נ פליגי במסכת בכורות (דף ג) גבי כל בכור, וא"כ מאי פריך רב אשי דנימא כל ערל אפילו מקצת ערלה, והא לרבנן דריב"ב כל כוליה משמע, וה"נ כל ערל משמע כולה ערלה כדמפרשי רבה ורב חסדא, ותירצו דרב אשי בא רק לסתור הראיה דמייתי רבה מהך ברייתא דדרשי לקראי דכל וכו', דמצינו להעמיד הברייתא כמ"ד כל כל דהוא משמע עיי"ש.

נמצא לפי"ז דשיטת רב אשי לא אתי כחכמים דפליגי אריב"ב דהא לרבנן דהתם כל כולו משמע, לכן כיון דנקטינן כחכמים דכל משמע כולו, וכוותייהו פסק הרמב"ם בהל' רוצח (פ"ד ה"ו), וכ"כ הרמב"ם בהל' בכורות (פ"ד ה"א) דבהמה שיש לו שותף גוי אפילו בחד לאלף פטור עיי"ש, הרי דס"ל דכל כולה משמע, משו"ה גם בפירושא דקרא כל ערל נקטינן דכוליה ערלה פסול, אבל מקצת ערלה אינו פוסל, וע"ז אתי זאת למעוטי דבזריקה אפילו מקצת ערלה פוסלת כדקאמר רב חסדא עכ"ד, וכ"כ המהר"י קורקוס (שם).

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל כל כוליה משמע, א"כ מפרשין דכל ערל דדוקא כוליה ערלה פוסלת אבל מקצת ערלה אינה פוסלת, א"כ זאת אתי למימר דהני מילי בשחיטה הוא דאינה פוסלת, אבל בזריקה אפילו מקצת ערלה פוסלת, כדקאמר רב חסדא, ונמצא דבזרק לשם מולין וערלים פסול, אבל אי ס"ל כל כל דהוא משמע, א"כ מפרשין כרב אשי דכל ערל משמע אפילו מקצת ערלה פוסלת בין בשחיטה בין בזריקה, ואתי זאת למעט דדוקא כוליה ערלה פוסלת אבל מקצתה אינה פוסלת לא בשחיטה ולא בזריקה, ולפי"ז בשחט או זרק לשם מולין וערלים כשר.

ואיתא במדרש תנחומא (פרשה ח), אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו של משכן, ביום הכפורים עצמו, אעפ"י שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל, אמר רבי יהודה ברבי שלום, אין מוקדם ומאוחר בתורה וכו', ואתה מוצא שביהכ"פ נתכפר להם, ובו ביום אמר לו הקב"ה, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם על מעשה העגל וכו', אמר הקב"ה יבא זהב שבמשכן וכפר על זהב שנעשה בו את העגל וכו' עיי"ש, וכ"ה במדרש רבה פרשת פקודי (פרשה נ"א ח), אמר הקב"ה, יבא זהב

ג) עוי"ל, דבספר מתת-יה (בפרשתן) הקשה, דלכאורה איך היה משה רבינו יכול להיות שלוחם של ישראל לקבל הלוחות בשבילם, הא איתא במסכת קידושין (דף כ"ג:), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, וכיון שבני ישראל היו אסורים לעלות בהר, א"כ לא היו יכולים לקבל בעצמם את הלוחות, וא"כ איך הועיל השליחות עכ"ק עיי"ש.

ובספר גבורות שלמה מהגאון ר' שלמה קלוגער זצ"ל (פרשת ויקרא) כתב, דלפישמ"כ הר"ן בנדריים (דף ל"ה:) אהא דבעי הגמרא אי כהנים שלוחי דידן נינהו או דרחמנא, אע"ג דאסיקנא במסכת יומא (דף י"ט.) דבודאי הוי שלוחי דרחמנא, דמי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד ושליח מצי עביד, מ"מ רצה לפשוט ממשנה או מברייתא עיי"ש, ולפי"ז ע"כ דאין זה כלל גמור, דאם היה זה דבר פשוט למ"ל לפשוט ממשנה או מברייתא, ובע"כ דאין זה פשוט כ"כ עיי"ש, ועיין בספר גבורות שמונים שכתב בכמה אותיות דראב"י דס"ל במסכת זבחים (דף מ"ו.) בעלים מפגלין חולק ג"כ על הך כללא דמי איכא מידי עיי"ש.

ומו"ר בספרו בנין צבי על הסוגיא דשחיטה כשרה בזר (אופן ה'), כתב להוכיח דאין זו סברא ברורה לכו"ע, דאיתא במסכת יבמות (דף ל"ג:), זר ששימש בשבת יש כאן משום איסור זרות ומשום שבת, ופריך הגמ' זר ששימש בשבת במאי, אי בשחיטה שחיטה כשרה בזר וכו', ופרש"י ואין כאן זרות עכ"ל, ומשמע מלשונו דרק איסור זרות ליכא, הואיל ושחיטה כשרה בזר, אבל משום איסור שבת מיהא איכא.

מבואר מזה דאף דהזר רשאי לשחוט זהו דוקא בימות החול, אבל ביום השבת אסור, והיינו משום דלא הותרה מלאכת שבת במקדש אלא לכהנים בלבד אבל לא לזרים, ואפילו גבי שחיטה דכשרה בזרים.

ושם בבית מאיר כתב דכן מוכח להדיא מהא דאיתא בסנהדרין (ג:) תנו רבנן, ובת איש כהן כי תחל לזנות, יכול אפילו חללה את השבת, ת"ל לזנות בחילולין שבזנות הכתוב מדבר וכו', ולהלן (ג"א.) איתא, אמר מר, יכול אפילו חיללה שבת, ופריך הגמ' חיללה שבת בת סקילה היא (והכי ס"ד דהקל בה הכתוב משאר בנות ישראל לידון במיתה קלה), אמר רבא, הא מני ר"ש היא דאמר שריפה חמורה, סד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני דרבו בהו מצות יתירות תידון בשריפה קמ"ל, ופריך הגמ' מאי שנא מיניה דידיה (לענין שבת למה יחמיר לנו בנקיבות יותר מן הזכרים כהנים), ומשני, סד"א איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה (ומשו"ה היכא דלא אשתריא ליה מיהו לא תחמיר עליה), היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קמ"ל, וקשה דהא קיי"ל דשחיטה כשרה גם בנשים כמבואר בזבחים (ל"א:) וא"כ הדקל"ד מאי שנא מיניה דידיה, ובהכרח צ"ל דבשבת מותרת העבודה רק בכהן בלבד עכ"ד.

ומעתה לשיטת רש"י הנ"ל דאף דקיי"ל שחיטה כשרה בזר, זהו דוקא בחול אבל בשבת דוקא כהן שוחט אבל לא זר, והקשה בספר כלי חמדה (פרשת ויקרא) דא"כ איך הקרבן פסח דוחה שבת, הא כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וע"כ מזה ראייה דאף אם איהו לא מצי עביד עכ"ז מצי למיעבד שליח, הרי דאיכא מאן דלא ס"ל הך סברא דמי איכא מידי וכו' עיי"ש, מבואר מזה דלשיטת רש"י דזר אינו שוחט בשבת, י"ל דלא ס"ל הך סברא דמי איכא מידי וכו', ולפי"ז י"ל דכהנים הוי שלוחי דידן.

ובספר דרך ים עמ"ס מעילה כתב, די"ל דשיטת רש"י אי זר מותר לשחוט בשבת או לא, תליא אי ס"ל הבערה לחלק יצאת או ללא יצאת, דיש לתרץ קושית הבית מאיר הנ"ל, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף ע"ו.) דאיסי בן יהודה ס"ל דאיכא חד מלאכה מהל"ט מלאכות שאינו חייב עליה סקילה, וה"ה דאינו חייב כרת על אותה מלאכה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאי לא הוה כתיב לזנות הו"א דכי תחל מיירי בחילול שבת, ואי דקשיא קו' הגמ' מאי שנא מיניה דידיה, כיון דגם לדידה אישתרי שבת בשחיטה, ע"ז י"ל דשחיטה הוא באמת אותה מלאכה שאינו חייב עליה סקילה וזרות, וא"כ לא אישתרי שבת לדידה באיסור סקילה רק באיסור לאו, משא"כ לדידה אישתרי שבת אף באיסור סקילה, דהיינו איסור הבערה בהקטרה דבסקילה, ומשו"ה התמירה התורה יותר בבת כהן מבכהן, ומשו"ה איצטרך קרא דלזנות, לגלות דבחילולין שבזנות הכתוב מדבר.

אמנם לר' יוסי דס"ל הבערה ללא יצאת, שוב קשה קושית הש"ס מאי שנא מיניה דידיה, כיון דגם לדידה אישתרי שבת במקדש במלאכת שחיטה, ואין לומר דשחיטה הוא אותה מלאכה שאין חייבין עליה סקילה, א"כ לא הותרה לדידה רק איסור לאו, משא"כ לדידה הותר גם איסור סקילה וכנ"ל, דז"א דהא בהקטרה החיוב הוא משום הבערה, והבערה הוא רק בלאו לר' יוסי וא"כ גם לדידה לא הותר כי אם באיסור לאו, ועכצ"ל דלר' יוסי בשבת לא הותר לזר לשחוט, רק כהנים מותרין לשחוט ושפיר משני הש"ס, משא"כ אי ס"ל לחלק יצאת שפיר י"ל דזר מותר לשחוט בשבת עכ"ד.

ואיתא בשבת (ג:) מנין לחילוק מלאכות וכו', והקשה רש"י (ד"ה ועל כולן) דאמאי לא נילף מבחריש ובקציר תשבות דחייב על חרישה וקצירה לעצמן, וכתב, אי נמי, דמהתם לא גמרינן כיון דחרישה וקצירה הו"ל שני כתובים הבכ"א ואין מלמדן דהוי סגי למיכתב חד. ובהגהות מראה כהן בכיצה (ג:) הביא מש"כ האחרונים דהא דפליגי תנאי אי הבערה ללאו יצאת או לחלק יצאת, תליא אי שני כתובים הבכ"א מלמדן או אין מלמדן, דר' נתן ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדן, ולכן אין ללמוד לחלק מבחריש ובקציר ואיצטרך הבערה לחלק, משא"כ ר' יוסי ס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדן, וגמרינן לחלק מבחריש ובקציר, ובהכרח דהבערה ללאו יצאת, וכ"כ בשמן ורוקח פסחים (דף כ"ו:).

חייבות, ומעתה בבנין המקדש אע"ג דהוי מצות עשה שהז"ג, מ"מ נשים חייבות בו, ולכן ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לכו, דכל אחד מישראל בין איש או אשה מחוייבין בדבר [עיינן בחוט המשולש (בפרשתן) שער הקטן] ודו"ק.

ד) עוי"ל, עפימש"כ בספר מאמר מרדכי (פ' תשא), דלכן נתן הקב"ה את התורה ע"י משה רבינו ע"ה, משום דמשה הוא מלאך כדכתיב (במדבר כ"ט) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, [ועיינן בספר בגדי אהרן (דף קמ"ג). על הפסוק ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה וגו', ד"ל דלכן נשלח משה רבינו דוקא לגאול את ישראל ממצרים, לפימ"ש בזה"ק עה"פ בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה', שגם המלאכים יצאו אז, שהיו במצרים להשלים הזמן, וכיון שהיה צריך לגאול גם המלאכים, לכן לא היה ראוי אחר לגאול את ישראל כי אם משה דוקא, משום שאינו ראוי שבשר ודם יגאול את המלאכים, משא"כ משה שהיה ג"כ מלאך הוא ראוי לגאול, וז"ש ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה, אלהים דייקא שהוא מלאך, ולמה דוקא אתה, והוצאתי את צבאותי אלו המלאכים עם עמי בני ישראל, וכיון שצריך לגאול גם המלאכים לכן הנני שולח אותך, שגם אתה מלאך עיי"ש]. ועיי"ז לא יהיה להמלאכים טענת דינא דבר מיצרא עיי"ש.

אמנם יש להשיב על טענת המלאכים בקבלת התורה משום דינא דבר מצרא, לפימש"כ בספר שער החצר (את קמ"ב), דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיינן בספר עזרא (דף י"ג: מדפה"ס).

ונודע קושית הפנים מאירות (ח"ב סי' קט"ו), במאי דאיבעיא לן במסכת נדרים (דף ל"ה:) אי כהנים הוה שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא, מדוע לא פשיט לה מהא דאיתא במסכת נזיר (דף ס"ב:) ובמסכת חולין (דף י"ג:), שהנכרים נודרים נדרים ונדבות כישראל, ויליף לה מאיש איש דכתיב גבי נדר דאיתא לרבות עכו"ם, ואי סלקא דעתך דכהנים הוה שלוחי דידן איך יכול הכהן להקריב לנכרי, הא איתא במסכת ב"מ (דף ע"א:) דאין שליחות לעכו"ם עכ"ק.

וכתב בספר אור חדש עמ"ס קידושין (דף כ"ג:) ליישב, עפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ב:) דהא דדרשינן איש איש תליא אי אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם או לא, ולפי"ז י"ל דסוגיית הגמ' במסכת נדרים ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ לא דרשינן איש איש לרבות נכרי, ולכן שפיר י"ל דכהנים הוה שלוחי דידן, אמנם מאן דדריש איש איש ס"ל כמאן דאמר לא דברה תורה כלשון בני אדם, וכיון דעכו"ם מקריבין נדרים ונדבות, ולדידיה ודאי אמרינן דכהנים הוה שלוחי דרחמנא עכ"ד.

והרמב"ם כתב בהל' בית הבחירה (פ"א ה"ב) אין בונין את המקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן ביום מקימין ולא בלילה, ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים, והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמם ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר עיי"ש, והקשו האחרונים דכיון דס"ל דאין בונין את המקדש בלילה א"כ הו"ל מצות עשה שהז"ג, ובמעשההז"ג קיי"ל דנשים פטורות.

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' מ"ז) כתב לתרץ, לפמש"כ בספר מעין החכמה במ"ע דהנחת תפילין (דף צ"ט מדהפ"ס), ליישב קושית התוס' במסכת קידושין (דף ל"ב:) ד"ה הקבלות, דלמ"ל קרא למעט נשים מסמיכה, תפ"ל דהוה מצות עשה שהז"ג, דשחיתת קדשים אינה נוהגת אלא ביום עכ"ק, וכתב לחדש דכיון דפטורא דמצות עשה שהז"ג גבי נשים ילפינן לה במסכת קידושין (דף ל"ה:) מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפין, הוקשה כה"ת כולה לתפילין, ותפילין ילפינן מהקישא לת"ת, א"כ י"ל דדוקא בשאר מצוות שפיר ילפינן לה דנשים פטורות היכא דהוה עשה שהז"ג, משא"כ במ"ע דקדשים י"ל דנשים חייבות במצות עשה שהז"ג, דהא קיי"ל במסכת זבחים (דף מ"ט:) דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, ולא ילפינן בהו דנשים פטורות ממצות עשה שהז"ג, ולהכי בסמיכה דהוה מ"ע של קדשים לא פטרינן נשים במצות עשה שהז"ג ואיצטריך קרא למעוטי עיי"ש, וכ"כ בספר ארצות החיים (סי' י"ג סק"א), וא"כ י"ל דס"ל להרמב"ם דגם בנין המקדש הוא בכלל מ"ע דקדשים דנשים חייבות בהן אף דהוי מצות עשה שהז"ג עיי"ש.

אמנם מש"כ המפ' דבקדשים נשים חייבות במ"ע שהז"ג, אתיא רק להך מ"ד דיליף הא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג, מדהוקשה כל התורה כולה לתפילין ותפילין לת"ת, כמבואר בקידושין (ס"ט), דזהו להמ"ד דס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין והו"ל למילף ממצה והקהל דנשים חייבות, ולכן איצטריך למילף מהקישא דכה"ת לתפילין, ולדידיה י"ל דבמ"ע דקדשים שפיר נשים חייבות, משום דגבי קדשים קיי"ל דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, אך להמ"ד דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין, וילפינן לפטור נשים ממ"ע שהז"ג ממצה והקהל, אין שום טעם לחלק דבמ"ע דקדשים נימא דנשים חייבות במ"ע שהז"ג עיי"ש במעין החכמה.

ולפי"ז יבואר סמיכות הפרשיות, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וגו', היינו לקבל התורה, ולכאורה היאך יכול להיות שלוחם של ישראל, הא כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וע"כ דס"ל שני כתובים הבאים כאחד מלמדין וס"ל הבערה ללאו יצאת, ומעתה לא הותר לזר לשחוט בשבת רק לכהנים, וע"כ דלא ס"ל הך סברא מי איכא מידי וכו', ומעתה דס"ל שני כתובים הבאים כאחד מלמדין, ילפינן פטורא דמצות עשה שהז"ג מדהוקשה כל התורה כולה לתפילין ותפילין לת"ת, וי"ל דבמצות עשה דקדשים גם נשים

יהודה ס"ל דאין מקבלין, ור' שמעון ס"ל דמקבלין, לא אמרינן נמי לגבי בן נח קים ליה בדרכה מיניה, רק חייב מיתה וממון, למאן דס"ל דגוי אינו יורש את אביו דבר תורה, משו"ה לא נפלו נכסיו קמי יורשיו, ומשלם אף דחייב מיתה, אבל למאן דס"ל דגוי יורש את אביו דבר תורה, לדידיה אפילו מיתה בידי שמים פוטר מממון, דמעט עשותו חיוב מיתה בידי שמים הוה ליה כגברא קטילא, ותשובה לא מהני לב"נ, ונפלו נכסיו קמי יתמי, אבל בישראל הואיל דתשובה מהני, משו"ה מיתה בידי שמים אינו פוטר מממון, כי אם מיתת בית דין פוטר, מטעם דבמיתת בי"ד לא שייך תשובה עכ"ל עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דתשובה לא מהני לב"נ, א"כ קושית הפרשת דרכים הנ"ל דלמה נידונו המצריים במיתה וממון במקומה עומדת, דליכא למימר מחמת דהוי מיתה בידי שמים, דמאי בכך, הא כיון דתשובה לא מהני לב"נ, א"כ הרי כבר מעט חיובו נפלו נכסיו קמי יתמי דהוי כגברא קטילא וכו"ל, א"כ פטור מממון אפילו במיתה בידי שמים וכו"ל, משא"כ אי ס"ל דתשובה מהני לב"נ, אז שפיר י"ל דבמיתה בידי שמים לא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה וכו"ל, ולא קשה קושית הפרשת דרכים הנ"ל.

ובהואיל משה (פרשת נח) כתבנו למה מועיל תשובה רק לישראל, [ועיין בבני יששכר חודש סיון (מאמר ב' את ה'), שהביא כמה טעמים ע"ז], לפימש"כ בספר ברית שלום פרשת כי תשא (דף נ"ט. מדפ"ס) לפרש מה שאומרים בתפילת אל מלך יושב על כסא רחמים וכו' מוחל עונות עמו מעביר ראשון ראשון וכו', דקיי"ל ביו"ד (סי' קל"ד סעיף א') דיין נסך שנתערב ביין של היתר אוסר בהנאה בכל שהוא, כמה דברים אמורים כשהורק היין המותר על טיפה של יין נסך, אבל אם עירה יין נסך מצרצור קטן לתוך הבור של יין (היתר), אפילו עירה כל היום, ראשון ראשון בטל וכו' עיי"ש, וכיון דהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו רוצה לזכות את בריותיו, ולהרבות הזכויות על העונות, לכן כשרואה הקב"ה שהזכויות והעונות שוים ושקולים הם, נוטל כל הזכויות בבת אחת ונותן לתוך המדה, ואח"כ נותן לתוכו העונות אחת אחת, כדי שיהיה ראשון ראשון בטל, ויתהפכו העונות לזכויות שמתבטלים ברוב, וכדקיי"ל כל איסורין שבתורה חד בתרי בטל, וזהו הכונה מוחל עונת עמו, והאיך, על ידי מעביר ראשון ראשון ומבטלו עכ"ד.

ונודע מה שכתב הפרמ"ג (יו"ד סי' ס"ב מ"ז סק"א) ובשער התערובות (פ"א חקירה ג'), דבבן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים להטות לישראל נאמרה ולא בבן נח עיי"ש, ולפי"ז א"ש למה לא מהני תשובה לב"נ, כיון דכל הטעם דתשובה מהני הוא ע"י שהקב"ה מבטל העונות ברוב, וזה שייך רק בישראל דאזלינן בתר רוב, משא"כ בב"נ דלא אזלינן בתר רוב, ולא מהני ליה ביטול ברוב, גם תשובה לא מהני וזהו הטעם דלא מהני תשובה לבן נח.

ובפרדס יוסף ברש"י ד"ה לי לשמי הביא מש"כ בס' יוסף תהלות על תהלים (דף ח ט"ד) ד"ה ויבטחו, לפימש"כ בירושלמי יומא (פ"ג-ה"י) דהיודע שם המפורש אין ליהנות מאחרים, שאם פעם אחת לא יתנו לו, יש לחוש שיקללם, וזהו שכתוב בתהלים (פרק ט"א) ויבטחו בך יודע שמך, יודעי שם המפורש אסור להם ליהנות ורק בטחונם בך, וקשה מכהנים שיקחו תרומות ומעשרות, וי"ל הני כהנים שלוחי דרחמנא נינהו, וזהו שאמר ויקחו לי תרומה, וקשה לשון לי, ולכן פירש"י לי לשמי כדי שיוכלו ללמוד שם המפורש עכ"ד.

ולפי"ז יבואר המשך הפרשיות, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וגו', היינו לקבל התורה, והטעם דהתורה ניתנה ע"י משרע"ה, כדי שלא יהיה להמלאכים טענת בר מיצרא כדברי המאמר מרדכי, ולכאורה הרי בלא"ה ליכא טענת בר מיצרא, דהתורה שייכת לבני ישראל דדברה תורה כלשון בני אדם, וע"כ דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ולפי"ז דרשינן מאיש איש דעכו"ם נודרים כישראל, ומינה דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, ולכן ויקחו לי תרומה לי לשמי והיינו שמכוונים בשם המפורש, וזאת משום דכהנים אוכלים משלחן גבוה והמה שלוחי דרחמנא ודו"ל.

ה) עוי"ל, עפי"מ שהקשה בספר פרשת דרכים בדרך מצרים (דרוש ה'), למה נדונו המצרים במיתה וממון, הלא קיי"ל קים ליה בדרכה מיניה אפילו בעכו"ם, כמש"כ התוס' במסכת עבודה זרה (דף ע"א:) ד"ה בן נח, וכתב לתרץ, דזה לא נאמר אלא במיתה בידי אדם, אבל במיתה בידי שמים לא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה עיי"ש.

ובספר נחלת בנימין (מצוה נ' אות ב') כתב וז"ל, ומהאי טעמא ס"ל לחד מאן דאמר במסכת כתובות (דף ל') דמיתת בית דין פוטר מתשלומין, אבל מיתה בידי שמים אינו פוטר וכל שכן כרת דאינו פוטר עיי"ש, דהואיל ודינו מסור לשמים אית ליה תקנתא בתשובה, משום הכי לא אמרינן כיון דעשה חיוב מיתה הוה ליה גברא קטילא, ומעתה הוי ליה נכסי דיוורשו דלא אפשר לאשתלומי מהן, דפן יעשה תשובה ונפטר מחיובו, לכך לא מיקרא גברא קטילא, אבל במיתת בית דין שלמטה דלא מהני תשובה, והוה ליה מעט חיובו כגברא קטילא, ונפלו מיד נכסיו ליורשיו לענין זה, (דאי אפשר לגבות מהיתומים, דהוי כאלו היתומים יפרעו משלהם בעד מה שהויק אביהם, דתיכף ומיד אשר אביהם נתחייב מיתה, הוה ליה כאלו קדם חטאו אשר בעבורו חל עליו חיוב מיתה, ושוב עשה חיוב ממון, ומחטא הראשון אשר היה בו כבר נפלו נכסיו קמי יתמי ואין לפרוע משל יתומים) עכ"ל עיי"ש.

וכתב עוד שם (אות ג') וז"ל, ובאמת לגבי בן נח למאן דס"ל אין מקבלין תשובה לבן נח [כדאיתא במדרש תנחומא (פרשת האזינו) כתיב ישא ה' פניו אליך, וכתוב אחר אומר אשר לא ישא פנים וגו', עושה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל, ת"ל אליך ולא לאומה אחרת וכו' עיי"ש, ועיין במסכת סוטה (דף ל"ה:) דר'

עיי"ש, והכא נמי דקאמר ברישא ועבדום וענו אותם ת' שנה והדר אמר ואח"כ יצאו ברכוש גדול, איכא למימר דכל שלא נשתעבדו ת' שנה הרכוש גדול גזולה הוא בידם עיי"ש].

ובזה יבואר המשך הכתובים, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר, והיינו לקבל התורה, ולכאורה היה להמלאכים טענה שהתורה תנתן להם משום דינא דבר מצרא, אך ז"א כיון שאכלו בשר בחלב, וע"כ דלא דרשינן טעמא דקרא, וי"ל דתשובה מהני לכן נח, ובמיתה בידי שמים לא אמרינן קלב"מ, ושפיר יש להביא מהרכוש מצרים נדבות למשכן, ולכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ודו"ק.

ו) עוי"ל, דהבאנו מה דאיתא במדרש תנחומא (ס"ח), ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם על מעשה העגל וכו', אמר הקב"ה יבא זה שבמשכן ויכפר על זה שנעשה בו את העגל וכו' עיי"ש, וכ"ה במדרש רבה פקודי (נ"א-ח), וכ"ה בילקוט שמעוני דברים (רמז תשצ"ב).

אך כבר הקשו המפ' דלכאורה יש להם אמתלא על אותו מעשה, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), ויטיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, (שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס) עיי"ש, ולפי"מ יש להם אמתלא על אותו מעשה שלא ייחשב להם לחטא, ואע"ג דע"ז הוא בכלל שבע מצוות שנצטוו ב"נ, מ"מ כיון דלא חטאו רק בשיתוף כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ג), אלמלא וי"ו שבהעלוך וכו', ולכמה שיטות לא נצטוו ב"נ על השיתוף, ולפי"מ לא נחשב להם לחטא עכ"ק.

ובספר שם עולם (פרשת ואתחנן) מביא מש"כ בספר זרע אברהם דזה אי הוזהרו על השיתוף תליא בב' פירושים במד"ר (בראשית מ"ז-ג) עה"פ אני קל שד"י, א"ל הקב"ה, אברהם דיין שאני אלוקיך דיין שאני פטרוניך ולא לך לעצמך אלא דיי לעולמי שאני אלוקי דיי לעולמי שאני פטרוני עיי"ש, הרי להדיא דהקב"ה בלבדו הוא האלקי המנהיג כל העולם ואין זולתו כלל, אמנם לפימש"כ המדרש עוד (שם) אני קל שד"י אני הוא שאמרתי לעולמי ולשמים דיי, לארץ דיי, שאלולי שאמרתי להם די עד עכשיו היו נמתחים והולכים, וכע"ז איתא בחגיגה (י"ב) בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, וכדכתיב אני קל שד"י אני הוא שאמרתי לעולמי די עיי"ש, ולפי"מ למ"ד דשד"י היינו דדי לעולמי שאני אלוקי הרי זה אזהרה על השיתוף, משא"כ אם נפרש שאמר לעולמו די, י"ל דלא הוזהרו על השיתוף, ועיין בספר שארית יעקב פ' אחרי (דף ק"ט), ופרשת בהעלותך (דרוש ב').

ולכאורה י"ל דכ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דהטעם דתשובה מועיל משום דעבירות מתבטלים ברוב זכויות, ולפי"מ שפיר י"ל דלב"נ דלא מהני ביטול, ולכן לא מהני תשובה לב"נ, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, לפי"מ לא אמרינן דתשובה מהני הוא מטעם ביטול, ולפי"מ שפיר י"ל דגם לב"נ מהני תשובה.

ואיתא במדרש הובא בדעת זקנים לבעלי התוספות (פרשת וירא) כשרצה הקב"ה ליתן התורה לישראל, אמרו המלאכים תנה הוודך על השמים, אמר להם כתיב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה, מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי עמך ברית וגו', ולעיל מיניה כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש.

אך לכאורה יש להעיר, לפימש"כ הרבינו בחיי (פרשת משפטים) וז"ל, וע"ד הפשט טעם המצוה הזאת לפי שהוא מטמא את הלב, שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזגו רע ומוליד אכזריות, ואחד מטעמי האיסור שבו שאינו מקבל שנוי והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים, ולכן טבעו הרע נשאר בתוכו מבלי שנוי, ואעפ"י שנשתנה עכשיו מדם לחלב וקבל שנוי והתפעלות שהועתק לדבר אחר, מכל מקום כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הראשון כבתחלה, והתערבם ביחד מטמאם הלב ומוליד גסות ותכונה רעה בנפש האוכל וכו' עיי"ש, ועיין באבן עזרא (שמות כ"ג-ט) שכתב וז"ל, והנה הוא מזיק על כן לא יאכל עכ"ל, וטעם זה לא שייך גבי מלאכים, ולפי"מ תקשי אמאי לא קבלו המלאכים התורה משום שאכלו בשר בחלב, הלא לגבייהו ליכא איסור בשר בחלב.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז שפיר י"ל דאצל המלאכים דלא שייך בהם טמאום הלב והיזק הגוף, י"ל דליתא לגבייהו איסור בשר בחלב, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"מ איסור דבשר בחלב הוא גזירת התורה, וגם להמלאכים אסור לאכול בשר בחלב.

ולכאורה יש לבני"ט טענה שלא להביא נדבות למשכן, שהרי לא היה להם אלא הרכוש גדול שנטלו ממצרים, והבאנו קושית הפרשת דרכים, דהיאך נטלו הרכוש ממצרים הא קיי"ל דאין לוקה ומשלם משום דאמרינן קים ליה בדרבה מיניה עכ"ק, ולפי"מ הרכוש גדול גזולה הוא בידם, ויחששו ישראל על הדבר לבלתי עשות לגבוה ממנו דבר, [ועיין בס' שמע יעקב פ' תרומה (דף של"ח)] שכתב כע"ז, דכיון דתנאי היה מפורש ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ואח"כ יצאו ברכוש גדול, דמשמע אי יקיימו החוב דת' שנים יטלו רכוש גדול ואם לאו לא יטלו, דומיא דשנינו בביצה (דף כ"ג), ההוא דאמר הבו ד' מאות זוזי לפלוני ותנסב ברתי, ברתי אי בעי נסיב אי בעי לא נסיב, אבל אמר תנסב ברתי והבו ליה ת' זוזי אי נסיב אין לא נסיב לא

והבאנו מש"כ בספר שער החצר (אות קצ"ב), דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ל,

ולפי"ז יבואר המשך הפרשיות, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וגו', היינו לקבל התורה, והטעם דהתורה ניתנה ע"י משרע"ה, כדי שלא יהיה להמלאכים טענת בר מצרא כדברי המאמר מרדכי, ולכאורה הרי בלא"ה ליכא טענת בר מצרא, דהתורה שייכת לבני ישראל דברה תורה כלשון בני אדם, וע"כ דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה דרשינן את, ושמים נבראו תחלה, וס"ל דעולם מן הצדדין נבראו, ולא שייך לומר שהיה מרחיב והולך עד שאמר לו הקב"ה די, שהרי מיד בהתחלת בריאת העולם נבראו הצדדין ונקבע גבולו של עולם ונתחמו גבוליו לצדדיו ולא היה שייך שירחיב עוד, וע"כ דלדידיה דרשינן שד"י די לעולם שאני אלוקי, עיי"ש. ועיין בספר נפש יונתן (פרשת בשלח).

וכתבו עוד שם דהנך דרשות קמיפלגי בפלוגתא דתנאי במסכת יומא (דף נ"ד:) אי העולם מן הצדדין נבראו או מאמצעיתו נבראו, והיינו דמ"ד דהקב"ה אמר לעולמו די, ס"ל דעולם מאמצעיתו נברא והיה מתפשט והולך עד שגער בו הקב"ה די שלא יתרחב עוד, דאלו להמ"ד דמן הצדדים נבראו לא שייך לומר שהיה מרחיב והולך עד שאמר לו הקב"ה די, שהרי מיד בהתחלת בריאת העולם נבראו הצדדין ונקבע גבולו של עולם ונתחמו גבוליו לצדדיו ולא היה שייך שירחיב עוד, וע"כ דלדידיה דרשינן שד"י די לעולם שאני אלוקי, עיי"ש. ועיין בספר נפש יונתן (פרשת בשלח).

ובגליון ישראל סבא (גליון ס"ח דרוש לשבת תנוכה) כתב השפע חיים זצ"ל, דזה אי העולם מאמצעיתו נברא או מן הצדדין נברא, תליא במחלוקת בית שמאי ובית הלל במסכת חגיגה (דף י"ב:) אי שמים נברא תחלה או הארץ נברא תחלה, דאיתא (שם) דבשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו עיי"ש, ומבואר במד"ר בראשית (פרשה א-ט"ו) דאמר רשב"י דשמים וארץ נבראו כאלפס וכסויה וכו' עיי"ש, ולכן למ"ד דהארץ נברא תחלה שפיר י"ל דתחילת הבריאה היה באמצע העולם, והיה מרחיב והולך עד שהקב"ה העמידה, משא"כ למ"ד דשמים נברא תחלה, וא"כ מיד בתחלה הוקף הארץ כמין כסוי א"כ לא שייך לומר שהארץ היה מרחיב והולך, ולדידיה בהכרח צ"ל דמן הצדדין נברא העולם עיי"ש.

ואיתא בחגיגה (י"ב:) שאל ר' ישמעאל את ר' עקיבא כשהיו מהלכין בדרך, אמר לו אתה ששימשת את נחום איש גם זו עשרים ושנים שנה שהיה דורש כל אתין שבתורה, את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן, אמר לו אילו היה נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים וארץ שמו של הקב"ה, עכשיו שנאמר את השמים ואת הארץ שמים שמים ממש ארץ ארץ ממש, את הארץ למה לי, להקדים שמים לארץ (דאי לא כתיב את הוה אמינא כאחת נבראו אלא שאי אפשר לקרות שני שמות כאחת להכי כתב את להקדים).

ועיין בס' נטיעות אדר (ס"י כ"ד אות י"ח) שכתב, דאי דרשינן את תליא בהא אם אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם, שהרי בלישנא דבי אדם רגילות הוא לומר את ול"ה יתורא כלל, ולכן למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם לא דרשינן את, משא"כ למ"ד דלא דברה תורה כלשון בני אדם דרשינן את דיתורא הוא עיי"ש.

והבאנו מש"כ בספר מאמר מרדכי, דלכן נתן הקב"ה את התורה ע"י משה רבינו ע"ה, משום דמשה הוא מלאך כדכתיב (במדבר כ-ט"ז) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ועיי"ז לא יהיה להמלאכים טענת דינא דבר מיצרא עיי"ש.

ז) עוי"ל, עפימש"כ בספר קדושת יו"ט (בפרשתן) לבאר מה דאיתא בתנא דבי אליהו רבא (ז"א-א), וכיון שקבלו ישראל עול מלכות שמים בשמחה, ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, מיד אמר הקב"ה למשה שיאמר לישראל שיעשו לו משכן שנאמר דבר אל בני ישראל וגו' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם עיי"ש, עפימש"כ בספר ישמח משה לבאר למה ציוה השי"ת שבנ"י יתנדבו למשכן, הלא לי הכסף ולי הזהב כתיב (תגי ב-ח), וכמו שהקב"ה גילה למשה באהלו מחצב של סנפירינן לצורך הלוחות כמבואר בויקרא רבה (פרשה ל"ב-ב), כמו כן היה יכול לגלות למשה אוצרות של כסף וזהב, ורשב"י שהיה איש ולא קל אמר בקעה אתמלי דינרי דדהבא ונתמלאת כדאיתא בשמות רבה (פרשה נ"ב-א), וכתב היש"מ דהקב"ה רצה לזכות את בני ישראל שיהיה לכל אחד ואחד חלק משל עצמו במקדש ה' עיי"ש.

ואיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק י"ט אות ג), אמרו רבותינו, בעוד כשהיו יעקב ועשו במעי אמן, אמר יעקב לעשו, עשו אחי, שני אחים אנחנו לאבינו, ושני עולמות יש לפנינו העולם הזה והעולם הבא, העולם הזה יש בו אכילה ושתייה ומשא מתן ולשאת אשה ולהוליד בנים ובנות, אבל העולם הבא אינו כן בכל המדות הללו, ואם הוא רצונך טול אתה העולם הזה ואני אטול העולם הבא וכו', באותה שעה נטל עשו בחלקו העולם הזה ויעקב נטל בחלקו העולם הבא וכו' עיי"ש, וכבר הקשו הקדמונים דכיון שחלק עוה"ז הגיע לחלקו של עשו כיצד רשאי בני ישראל ליהנות מחיי עוה"ז.

ב"מ (דף צ"ד), ואחז"ל דבמאמר ראשון נברא העולם, ובהכרח דהתנאי היה לאחר שכבר נבראו שמים וארץ, והו"ל מעשה קודם לתנאי ובכה"ג לא מהני התנאי עכ"ק.

וכתב לתרץ, דא"ש אליבא דמ"ד דשמים נבראו תחלה ואח"כ היה בריאת הארץ, וא"כ י"ל דבמאמר ראשון נברא שמים ומיד התנה הקב"ה התנאי טרם בריאת הארץ, וא"כ לגבי הארץ שפיר חל התנאי דהו"ל תנאי קודם למעשה עיי"ש, ועפ"י ביאר מה דאיתא בשבת (ס), אמר חזקיה, מאי דכתיב (תהלים פרק ע"ז-ט), משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה, ולמה יראה, כדריש לקיש, דאמר ר"ל, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש, ויש לדייק דהו"ל שמים וארץ יראו ושקטו, ועפ"י יבואר היטב, דדייקא ארץ היא אשר יראה, דהשמים לא חששה שמא תחזור לתוהו ובוהו, דהא הוי לגבי דידה מעשה קודם לתנאי דהתנאי בטל.

והבאנו מש"כ בספר מאמר מרדכי, דלכך נתן הקב"ה את התורה ע"י משה רבינו ע"ה, משום דמשה הוא מלאך כדכתיב (במדבר כ"ט-ו) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ועיי"ז לא יהיה להמלאכים טענת דינא דבר מיצרא עיי"ש.

ובספר בגדי אהרן (דף קע"ח) הביא מש"כ ביפה תואר, דאי שמים נברא תחילה אזי אמרינן דמעלת העליונים גדולה ממעלת התחתונים, אבל אי ס"ל ארץ נברא תחילה אזי מעלת התחתונים גדולה ממעלת העליונים עיי"ש, והנה המלאכים רצו לקבל התורה משום דס"ל דמעלת העליונים גדולה ממעלת התחתונים, דשמים נברא תחילה, וכיון דלא נתנה התורה להמלאכים מוכח דארץ נברא תחלה.

ולפ"י יבואר המשך הפרשיות, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וגו', היינו לקבל התורה, והטעם דהתורה ניתנה ע"י משרע"ה, כדי שלא יהיה להמלאכים טענת בר מיצרא כדברי המאמר מרדכי, וע"כ דס"ל שמים נברא תחילה, ולפ"י שפיר י"ל דקרא דיום הששי קאי לדרשת ר"ל דהקב"ה התנה תנאי במעשה בראשית דאם לא יקבלו בני ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו, וא"כ כל מציאות העולם הוא רק בזכות ישראל, והו"ל כמציל מזוטו של ים דקיי"ל הרי אלו שלו, ועשיו אינו יכול לערער דגול הוא בידיהם, ולכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, שיכולים לתת נדבת המשכן משלהם עצמם ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

וכתב בספר ראש דוד (פרשת צוה) בשם מהר"ש פרימו לתרץ, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), אמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו, [הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר, כדאמרינן בחולין (דף א"ז) הירך המיומנת, אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר מעשה בראשית תלוי ביום הששי והוא ששה בסיון שנתנה בו תורה] עיי"ש, וכיון בשעת מתן תורה ואומות העולם סירבו לקבל התורה, היה העולם מוכן לחזור לתוהו ובוהו, ועל ידי שבני ישראל קיבלו התורה הצילו את העולם מחורבנו וביטולו, וא"כ הוי ליה כדין המציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר דהרי אלו שלו כמבואר במסכת ב"מ (דף כ"ב), ומעתה חזרו בני ישראל וזכו בכל העולם ומלואו עיי"ש.

ונשמע מזה דעל ידי התורה קיימו בני ישראל את העולם ולכל עניני העולם הו"ל כמציל מזוטו של ים, אבל מי שאינו מקיים את התורה נמצא דלגביה דידיה נחשב העולם הזה כדבר שאינו שלו, וכל מה שבידו מעולם הזה הוא מחלקו של עשיו, ובוהו יבואר מש"כ בבעל הטורים תרומה"ה אתון תורה מ', כי מה שצווה הקב"ה על נדבת המשכן כדי לזכות אותם שיהיה לכל אחד ואחד חלק בבנין בית המקדש, כל זה הוא רק משום שקיבלו התורה בסני, ולכן שפיר יכולין ליתן תרומה והו"ל לכל אחד ואחד משל עצמו, משא"כ אם לא היה מקבלים את התורה דאז אין להם חלק בעולם הזה לא היה שייך שינדבו למשכן, כי עשיו היה יכול לטעון דמה שלקחו ישראל העולם הזה הכל משלו וגזילה הוא בידם.

ומעתה מבואר שפיר דברי התנא דבי אליהו, בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, דהיינו שקיבלו עליהם את התורה, מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה, כי לאחר שקיבלו עליהם את התורה ממילא זכו בכל טוב העולם, ועל ידי זה יכולים לנדב ולזכות בחלק במשכן ה' עכ"ד.

מבואר מזה, דמהאי טעמא זוכין בני ישראל גם בעולם הזה משום דהוא כמציל מזוטו של ים, וכל זה אתי שפיר אי ס"ל כדרשת ריש לקיש דיום הששי אתיא דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית, דבאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו, וכיון דעל ידי התורה קיימו בני ישראל את העולם הו"ל כמציל מזוטו של ים.

ובספר נחלת בנימין (מצוה ל"ו אות ד) העיר בהא דאמרינן דהקב"ה התנה תנאי במעשה בראשית, דהיאך חל התנאי בשעת בריאת העולם, הרי בדיני התנאים צריך שיקדים התנאי למעשה, ואם הקדים המעשה לתנאי תנאי בטל ומעשה קיים כמבואר במסכת